

I. ARTICULI IN CONVENTU PIOTRCOVIENSI ANNO 1550 OD WSZEGO STANU RYCERSKIEGO AD EXEQUENDUM DANE¹

I. Articuli od wszego rycerstwa Królowi Jego Miłości dane

1. Articulus o przywilejach. Naprzód proszą, aby Król Jego Miłość przywilejowi na sejmie koronnym^a roku 1537 **de privilegio Regis** danemu² dosyć uczynić raczył. A to uczyniwszy koronie, to coby się przeciwko temu to przywilejowi przez Jego Królewską Miłość wykroczyło, jako sądy po rozjechaniu sejmu sprawowane, aby to było naprawiono wedle statutu 1538, jakoż już po rozjechaniu Jego Królewskiej Miłości, ^bwielkiej części^b rad koronnych i po pożegnaniu posłów ziemskich takowe sądy sprawowane były przeciwko wyżej mianowanemu statutowi: **Et conclusionem facta ne postea**, itd.³

2. Articulus 2. Iż też **anno** 1537 przywilej Jego Królewskiej Miłości o pozwy na urzędniki ziemskie i inne osoby niektóre, szlachtę Król Jego Miłość o niesądzenie roków ziemskich, też grodzkich, spożywać raczył, aby takowi byli od takowych pozwów wolni. Gdyż też każdy zwłaszcza o takowe niesądzenie pozwać może być wolen wedle statutu **Casimiri Magni**⁴.

[3]. O recessy^c. Aby reces, który był wydań przeciwko statutowi **Casimiri 96, item pollicemur** itd.⁵, **Alexandri in Radom 115 titulo: quoniam Iura** itd.⁶, nie był bran od żadnego ku pomocy ani też nikomu ku szkodzie wedle onegdajszej od Jego Królewskiej Miłości danej odpowiedzi. I takowe recessy aby na potem wydane nie były.

[4]. O koronowaniu. Aby nikt wedle przywilejów **Ludovici, Cazimiri Jagiellonidis, Alberty Alexandri, Sigismundi** królów polskich koronowan nie był, niżli żeby był pirwej wolen od wszech stanów wedle statutów koronnych obran.

[5]. **Archiepiscopus coronet**. Arcybiskup, a nie inszy ma koronować. Aby wedle przywileju i dekretu między księdzem arcybiskupem gnieźnieńskim a kardynałem, przez niegdy króla Kazimierza Trzeciego⁰ danym roku 1431, nikt inny jedno sam ksiądz arcybiskup gnieźnieński osoby na koronę pomazował i koronował⁷.

[6]. **Crimen laesae Maiestatis**, przewinienie przeciw Majestatu w osobie pańskiej. Aby wedle statutu 1539 **Crimen laesae Maiestatis** nie był rozumian i używan, jedno o samej osobie Jego Królewskiej Miłości⁸.

[7]. Skończenie sejmu. Aby wedle statutu 1538 **Conclusio** sejmów i sądów sejmowych rozumiało się być pożegnanie Króla Jego Miłości poselskie⁹.

^a J. Szujski (SRP, t. t s. 38; dalej cyt. Sz.) odczytał (z pytajnikiem): konnym. ^{b-b} U Sz.: wielka część. ^c Od tego miejsca autor tekstu zaprzestał numerowania poszczególnych artykułów, podając tylko ich tytuły. ^d Tak w rękopisie, tu i w art. 15, 16. Szło jednak w tym wypadku o Kazimierza IV Jagiellończyka.

¹ Tekst ten, wydobyty przez J. Szujskiego (por. wyżej, Wstęp do sejmu 1550 r., przyp. 7) „z spólcześnieego manuskryptu w zbiorach kórnickich Jana hr. Działyńskiego przechowanego”, por.: Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej, t. II, oprac. K. Marciniak, K. Muszyński, J. Wiesiołowski, Wrocław 1985, nr 254, s. 464.

² Por. Pol. Const., t. I, vol. 2, s. 150: Dokument confirmacji praw i przywilejów koronnych.

³ Ibidem, s. 174: De causis ad conventum generalem devolutis.

⁴ Prawdopodobnie przytoczony tu został statut: De reo citato non comparente (VL, t. I, s. 2).

⁵ Zacytowana tu została konstytucja sejmu piotrkowskiego 1496 r.: Item pollicemur, quod nullas novas constitutiones faciemus.... Vol. Const., I.1, vol. 1, s. 66.

⁶ Vol. Const., t. I, vol. 1, s. 138: konstytucja sejmu 1505 r.: De non faciendis constitutionibus sine consensu consiliariorum et nuntiorum terrestrium.

⁷ Por.: Lex Casimiri IV de cardinalatu ac praerogativis archiepiscoporum gnesnensium anno 1451 lata (Ius Polonicum codicibus yeteribus manuscriptis ac editionibus quibusque collatis. Ed. J. W. Bandtkie, Varsaviae 1831, s. 259-260).

⁸ Vol. Const., t. I, vol. 2, s. 199: De criminae laesae maiestatis.

⁹ Ibidem, s. 174: De causis ad conventum generalem devolutis.

[8]. **Officia officialium terrestrium.** Aby wedle statutu **Kazimierza in Nieszowa fol 93** item **poliicemur etc.**¹⁰ item **Casimiri Magni folio 1: Quia etc.** przy urzędownikach i aktach ziemskich sprawować i zapisywać raczył rozkazać, a nie w kancelaryi albo niektóre aktami nazwane wpisywać nie dopuszczał. Item, aby referendarze wedle statutu 1538 nie sądzili też szlachty jako miejskich ludzi z kanclerzami bez bytności Króla Jego Miłości i też innych Rad¹¹.

[9]. O pozwiech królewskich. **Item**, aby wedle statutu 1538 Króla Jego Miłości nikogo z szlachty przed się pozwanej okrom sejmu walnego sądzić nie raczył, zwłaszcza uszczypliwymi pozwami pozwanymi, gdy tu większej interpretacji potrzebuję, niżli że **interpretatio privilegiorum**. Aby podle tegoż statutu nikt przez Króla Jego Miłości okrom sejmu pozywan nie był, gdyż każde listowne dowody są za przywileje¹².

[10]. O przyjęciu wolnych praw koronnych. **Item**, aby wedle przywileju Władysława, Kazimierza⁶ króla niegdy będącego polskiego nadanych, aby każdemu z Księstw Litewskich, Pruskich, Szląskich było wolno ze wszystką majątnością swą do prawa i powinowactwa koronnego wcielić się, a takowe listy, któreby kto mógł być od takowego wcielenia się do prawa i do posłuszeństwa koronnego, w którym z wyż mianowanych księstw hamowań, aby mocy takowe listy nie miały, ale wedle statutu **actor sequitur forum rei**.

[11]. O zjednoczeniu Księstw z Koroną. **Item**, aby już **unitia** z Księstw Litewskim, Pruskim, Szląskiem pewnie wypełniona była, sejm^f w Parczowie, w Lublinie i w Wilnie tak Koronie, jako tym wszystkim Księstwom był tu na tym sejmie dzień mianowicie złożon, aby już na takowy sejm^f nie posły swe posyłali, ale Rady onych Księstw i też posłowie od powiatów, aby wspolek przy Królu Jego Miłości z Radami koronnymi, a posłowie z posły jako jest obyczaj i zachowanie koronnego sejmu obchodzenie, radzili i sądzili. Na który to tam takowy sejm walny, aby jako z skarbu Króla Jego Miłości, tak też i z inszych pańskich zamków i z miejskich ratuszów, zwłaszcza listy, przywileje pospolite w kościelech i właściwie miejscem w Koronie nadane, były zniesione, zwłaszcza o te też, które Wacławek^g z ratusza krakowskiego skrycie wziął. Tak też z tych wyżej namienionych Księstw i miast Jego Królewskiej Miłości należących, aby takowe zniesienie przywilejów było, osobliwie pruskich miast, o których mieściech pruskich i o innych w Koronie jest pewna wiadomość, iż za przywilejami przeciwnymi prawom koronnym wielce uciskają Koronę.

[12]. O nowych ceł nadawaniu. **Item**, aby wedle statutu **Joannis^h Alberti** królów, **Casimiri Jagiellonidis, Alexandriⁱ**, ceł żadnych ze szlachty, z poddanych i duchownych, świeckich, i też targowego nie brano¹³, nowe cło, które wielkiem zowiem, nie było z nikogo wyciągniono, gdyż już onego króla Pan Bóg z tego świata wziąć raczył¹⁴. Któremu to cło było do zamierzonego czasu prze one walki zwolono i gdyż on święty król sumienie swe tak wielkiego podatku poddanym swym oczyszczając, nas tak dwuliatnim sejmie Króla Jego Miłości przy tym będącego syna swego przez księdza biskupa krakowskiego wszystkiemu walnemu sejmowi odpowiedział, jest tylko takowe cło wielkie pograniczne do żywota swojego, a nie dłużej być postąpiono przez nas miłościwie raczył, jako pan sprawiedliwy. Jako na pierwszym przeszłym sejmie onegoż świętego pana, posłowie Króla Jego Miłości odpowiedzieli i wszystkiemu walnemu sejmowi, iż żaden z rycerstwa od śmierci onego świętego pana dawać go nie będzie. Jakoż z których było wzięte takowe cło, aby było za tak jasnym dowodem wrócono, ani

^e *Pominięto u Sz.*: od każdego. ^f *Tu i poniżej*: syem. ^g Wacławek Sz. ^h Ivonnis Sz. ⁱ *W rkps.*: królów CIV, Caz. Jag. CXI, Alexandri CXVIII. *J. Szujski stwierdził, iż są to (omylkowe) odnośniki do Statutu Łaskiego.*

¹⁰ *Ibidem*, s. 63: De inhibitione iudiciorum.

¹¹ *Ibidem*, s. 173: De referendariis.

¹² *Ibidem*, s. 172: De libris seu registris cancellariae.

¹³ *Ibidem*, t. I, vol. 1, s. 76-77: De libertate nobilibus et spiritualibus a teloneis et foralibus concessa.

¹⁴ *Zapewne idzie tu o*: Mandatum SRM occasione telonei, 1545 r., *ibidem*, t. I, vol. 2, s. 286-287.

żeby o nie kto pozywan miał być, w co iż się i szlachta w takowe cło wdawać się nie chce. I po wtóre na tym sejmie Królowi Jego Miłości odpowiedzieć posłom swym poruczyli. Też i wodne cła aby nie były dawane.

[13]. O monecie. **Item**, aby wedle statutów i przywilejów wszystkich królów niegdy będących polskich była moneta dobra tak ważna, która by insze mynice z Korony lekkie wycisnąć mogła. Aby wedle statutów tychże Jagiełłowych¹⁵, bez przyzwolenia i też uradzenia na walnym sejmie Król Jego Miłość mynce nie kował ani też nikomu dozwalał. I ta mynca, która się w Litwie biła i bije, aby brana nie była, jako ta, którą obywatele Korony będąc z Księstwem Litewskim dawno zjednoczeni, na nie nie radzili ani zwołali, jako na tę, przez którą lekką wagą wszystkie rzeczy zdrożały ku wielkiej szkodzie i umniejszeniu czynszu każdemu w Koronie.

[14]. O liczbie czynieniu pana podskarbiego koronnego. **Item**, aby wedle statutu 1507¹⁶ pospolitych podatków do Króla Jego Miłości wniesionych od tego statutu wniesienia Jego Mość pan podskarbi liczbę tę na walnym sejmie uczynił.

[15]. O soli krakowskiej i ruskiej dostatku. **Item**, aby wedle statutu **Cazimiri Magni**¹⁷ i przywilejów inszych królów soli ruskiej i krakowskiej do Wielkopolski dawano, a gdzieby takowej soli w żupach albo i w innych ziemiach prze [z] niedostatek furmanów nie było, aby wedle przywileju Ludwika¹⁸ nikt o to w domu znajdowan nie był, bo by to była angaria, gdy się przeciwko temu przywilejowi w tych czasach wielce wykroczyło. Gdzie ludzie w onych ziemiach nie osiedli, takowe urzędy sprawują i takowym swym nieporządnym postępkami ludzi wiele dla swego pożytku uciskają i trapią. A iż też statuty Kazimierza Wielkiego i **Casimiri tertii** królów polskich jest postanowiono jako jakowa sprawa w żupach bocheńskich i wielickich ma być, przez któreby mogło zawdy a na wieczne czasy dawać Koronie soli dostatek, aniżeli żupnicy folgując swym pożytkom nad uchwałę tych to statutów robotników więcej w tych to górach zachować ku robocie mieli; tak aby tu z tego sejmu mocą tych statutów inquisitores byli obrani i posłani ku wywiedzeniu się **erectii** tych statutów **Sigismundi** 1520¹⁹. I też, gdzie wedle statutów **Sigismundi** 1532²⁰ dostatek ku sejmowej soli nie dodano, iżeby wolno cudzoziemskiej używać i wozić.

[16]. Aby różnice panów i poddanych Król Jego Miłość zgadzał. **Item**, aby Król Jego Miłość wedle statutów **Cazimiri Magni** i **Cazimiri tertii** i też wedle przykładów Króla Jagiełły wszystkie różnice między podanymi tak duchownymi, jako i świeckimi zgodzić i porównać raczył i wedle przykładu króla Jagiełły: **Omnes errores abusus contra verbum Dei in religione suscitatos tollat, subditisque suis viam beatitudinis aeternae demonstrat**²¹.

[17]. O synodzie. **Item**, aby Król Jego Miłość różnice między duchownymi a świeckimi stanowić raczył, synod walny w królestwie swym złożyć przeciwko statutowi **Alexandri in Radom**ⁱ **Quamvis spirituales**²², aby ludzi szlacheckich o imowania, o więzienia i też ku

ⁱ Dalej w tekście znajdują się odnośniki: fol. CXVII, Caz. Fol. XXXV

¹⁵ W tekście: statutów tychże Jag. 30. Idzie tu o przywilej czerwiński 1422 r., który stanowił, że król nie będzie bił monety bez zgody rady.

¹⁶ Vol. Const. t. I, vol. I, s. 189: De publicis pecuniis dispensandis et conservandis.

¹⁷ Odnosi się to prawdopodobnie do statutu Kazimierza Wielkiego o żupach solnych. Por.: Starodawne prawa polskiego pomniki, t. I, 1856, s. 217-224.

¹⁸ Następuje tu w tekście rkps odwołanie zapewne do Łaskiego, „fol. XL”. Jest ono niejasne, gdyż z dalszego tekstu wynika, iż idzie tu nie tylko o sól, ale i o urzędy dla indygenów, czyli zasadę zaczerpniętą z przywileju koszyckiego.

¹⁹ Por. Vol. Const., I.1, vol. I, s. 352: Prohibitio salis extranei sub poena infrascripta.

²⁰ Ibidem, t. I, vol. 2, s. 98: Salis yenditionem et eius subministrationem recipimus.

²¹ Do tego tekstu J. Szujski dodał następujący komentarz: „Jak dowolnie politycy szlacheccy nakręcali i kombinowali statuty, widać z tego cytatu, który jest kombinacją z słów edyktu Władysława Jagiełły przeciw herezykom 1424 r. (VL, t. I, s. 85) pestiferos haereticorum errores i wstępu do Unii horodelskiej (ibidem, t. I, s. 66): illis viam aeternae beatitudinis demonstramus.

²² Vol. Const. I.1, vol. I, s. 140: De causis saecularibus in iudicio spirituali non iudicandis.

wywołaniu^k jako heretyków stan duchowny nie pociągał ani pozywał do sądu swego jedno na walny sejm wedle statutu **Cazimiri Magni 32: Cum sub uno principe ne sit gens quasi monstrum diversa habens iura**²³. Jakoż jeźliż czego Korona potrzebuje więcej, tedy tego jest wielka potrzeba, aby przez Króla Jego Miłości statuta o zgodzeniu w Koronie poddanych były exekwowane.

[18]. O mężobójstwach. **Item**, aby statuta królów **Alberti, Sigismundi**¹ na mężobójce²⁴ były wypełnione^m, aby każdy na dnie w wieży siedział, a Król Jego Miłość aby siedzenia nie odpuszczał, a ci którzy z rozkazu Króla Jego Miłości albo z pofolgowania starost[ów] czasu w statucie opisanego nie dosiedzieli, aby naprzeciwno takowym statut, aby na dnie w wieży siedział, jako statut obmawia, a na starostę, któryby takowemu mężobójcy pofolgował, aby statut, co za tego pana się stał 1534 był przeciw niemu extendowan i wypełnion²⁵.

[19]. O winach szlacheckich. **Item**, aby podle statutu Jagiełłyⁿ w Czerwieńsku i drugi in Jedlna winy na szlachcie Król Jego Miłość nikomu nie dawał, a te winy, które teraz są pobrane, aby były wrócone²⁶.

[20]. O księstwach i grabstwach. **Item**, aby wedle statutu Władysława^o **Non innovemus** w Koronie a w państwach ku Koronie należących i w księstwach te wszystkie listy i przywileje, które od innych królów albo cesarzów na jakiekolwiek księstwa albo dostojenstwa byłyby komu dane, aby były zniszczone i w niwecz obrócone, gdyż każdy król polski koronowany większej dostojności w swej ziemi jest swym poddanym. Albowiem gdzieby takowy przez potomka wszedł, któryby inszego państwa książęciem się mianował albo pisał, mogłaby jego majątność, która po nim została prawem **legittime** ku ręku onego postronnego pana przyjść ku roztargnieniu i skażeniu Korony, gdy świeża pamięć tego, iż z konsistorza albo z mistrza król polski książę uczynić raczył^p.

[21]. O posłach posyłania do panów postronnych. **Item**, aby posłów cudzoziemców w rzeczach a sprawach koronnych nie posyłano jedno polskiego narodu, gdyż statut o niedzierzenie przez cudzoziemce zamków za szkodliwe być obaczyli. Takowe tedy posyłania daleko szkodliwsze, gdyż poseł o wszystkę Koronę stanowić może. Aby też takowe poselstwa, któreby wszystkiej Korony dotyczyły na samym walnym sejmie były wyrażone, albowiem co się wszystkich dotyczy, to od wszystkich ma być uchwalone, **statuto nihil novi statuimus^q nisi in conventu generali**²⁷.

[22]. O sejmie walnym. **Item**, sejm walny aby każdy rok w Piotrkowie był podług statutu.

[23]. O nieumniejszaniu urzędów albo dostojenstw. **Item**, aby Król Jego Miłość urzędów i dostojności prawem pospolitem nadanych nie umniejszał ani też przyczyniał.

^k Dalej odnośnik: fol. LXXVII. ¹ Alberti 38, Sigismundi 5. ^m J. Szujski odczytał: był wypełnion. ⁿ Dalej odnośnik: fol. 48. ^o W tekście tylko: fol. Zabrakło więc odnośnika do źródła. ^p W tekście odnośnik: Stat. Lud. Regis fol. 4. ^q Sic.

²³ Jest to (niezbyt dokładny) cytat ze statutu De moneta in Regno currente (VL, t. I, s. 43).

²⁴ Vol. Const. I.1, vol. 1, s. 50: De solutione et poena capitis occisi: s. 80: De homicidio (art. 75-78); s. 228: Poena contra homicidas statuta.

²⁵ Ibidem, t. I, vol. 2, s. 134-135: mandatum... super prorogatione statuti contra homicidas.

²⁶ Jest to odwołanie się do przywilejów czerwińskiego 1422 r. i jedlnieńskiego 1430 r. Por.: Codex epistolaris necnon diplomaticus saeculi XV, t. II.

²⁷ J. Szujski dodał w przypisie, iż mowa tu o poselstwie Stanisława Hozjusza, biskupa chełmskiego, do króla Ferdynanda i cesarza Karola V, z którymi Zygmunt August zawarł w lipcu i grudniu 1549 r. traktaty celem umocnienia się na tronie. Na żądanie Zygmunta Augusta przybyli na sejm 1550 r. posłowie króla Ferdynanda — Zygmunt Herberstein i Jan Lang. Szujski na podstawie Fontes rerum austriacarum, t. I, zacytował relację Herbersteina, z której wynikało, że niniejszy tekst Artykułów nie jest kompletny.

II. Articuli, ktoremi się w świebodach praw i w osobach niektórych wykroczyło.

[24]. Panowie duchowni. Panowie duchowni iżby urzędów, zwłaszcza Ich Mość panowie biskupi, mianowicie w statucie opisanym²⁸ nie dzierżeli jako są kanclerstwa, podkanclerstwa i insze, a one inszym duchownym osobom ku rządzeniu i sprawowaniu puścili wedle statutu 1538: *Ne spirituales iudiciis saecularibus se immisceant*²⁹, przez których sądów i sprawy ich żądny kanclerz być nie może.

[25]. O rozdawaniu urzędów i dostojenstw. **Item**, aby dostojenstwa, urzędy, kanclerstwa, podkanclerstwa i starostwa i inne imiona i dobra królewskie, aby były wedle statutów rozdawane, a nie cudzoziemcom, ale wiernym ludziom w onej ziemi albo w województwie osiadłym były dane. A przeciwko takowym, którzy albo za expektatywami, albo statutom i przywilejem czego dostali albo dzierżą, a przeciwko tym zwłaszcza statutom i opisaniom Jagiełły: **Quod officia et dignitates in aliqua terra yacantes non cum nobilibus illius terrae de Republica bene meritis inter conferentes, item Jagielly LII: Litterae expectativae non debent per Regiam Maiestatem alicuius, super dignitates et officia ecclesiasticas, saeculares dari.** O temże król Alexander: **Quod bona regalia quomodocumque ad Maiestatem Regiam iam de consensu omnium consiliariorum in conventionem generali et pro hac necessitate Reipublicae...** I jeszcze tenże Alexander, **capitulum XIV: Regia Maiestas aliqua bona mense regali inscribet, quae non contra presens statutum fecerit, perdet honorem et pecuniam.** **Item** wedle statutu Czymiri fol. CXXXV: **ne itaque et LXXXIV terram cum castro Sandomiriensi ad tempus et ad vitam et per modum arendae non dabimur etc.** A gdyż więc o takowe przeciwko prawu pospolitemu od rycerstwa, dostojenstwa, urzędów i imion królewskich i też expektatyw albo **in solidum** przez tak wiele lat prawo pospolite napominało, aż też i tak srodze prawem pospolitem w Piotrkowie jest postanowiono **Sigismundi 1539: In collatione etc.**³⁰ takowy **ipso facto infamis fit**, aby już takowy a który w tym statucie dzierżał przeciwko tym wyżej wymienionym statutom, na tym to terazniejszym sejmie puścili nie dając się mianowicie napominać. Abowiem gdzieby tak prawem pospolitem opatrzone artykuły już tu teraz we wszystkim wypełnione na każdej osobie nie były, już małej nadzieje by to w zachowaniu wolności pospolitych mieć mog[ło], aby się kędy o to od Pana Boga pomsty, od ludzi wstydu, Korona polska spodziewać nie miała wedle tych świętych słów: **Qui iustitiam et veritatem non proposuistis regi, sed unusquisque labia adulationum ex corde locuti estis in proximum disperdam ergo, ait dominus, universa labia adulationum vestrarum. Et in hoc dedit dominus custodiam regem.** A gdyż też to słowa prawdziwe, abyście **omnium virtutum ubi floret ambitio**, a zwłaszcza też iż prawo pospolite przyczyny słuszne, jakowe ambicje za królmi polskimi opisało, aby królom poddani kontrybucje byli powinni albo cła dawać ubodzy, ale **bona mense regle pro tuitione et conservatione totius regni**, aby były i dla innych osobie królewskiej potrzeb skarbu królewskiemu wolne.

^r J. Szujski zaznaczył to jako odczyt wątpliwy.

²⁸ Artykuły odnoszą się tu do Łaskiego „fol. CXII”. W niniejszym wydawnictwie por. t. I, vol. 1, s. 129: *De cancellariatus et ycecancellariatus officiis*.

²⁹ Por. Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 173: *Ne spirituales iudiciis saecularibus se immisceant*.

³⁰ Ibidem, t. I, vol. 2, s. 171, konstytucja z 1538 r. *De incompatilibus*.

³¹ Ibidem, t. I, vol. 1, s. 139, konstytucja z 1505 r. *De numero plebeorum ad ecclesias cathedrales suscipiendorum*.

³² Ibidem, t. I, vol. 1, s. 97, konstytucja z 1501 r.: *Item constitutum est ut plebei ad ecclesias cathedrales... admittantur*.

opisana o korteżanach **Sigismundi** 1521³³. **Item** 1540³⁴. O annaty, aby annaty przez biskupy, księży nie były do Rzymu dawane, jedno aby zostawili je ku obronie, jako sprawiedliwie to ma być z Rzymu darmo dawano: **gratis enim acceptum, gratis date**³⁵. I gdyż to już często Ojcu św. Papieżowi to było opowiedano, iż ich z Korony polskiej takowych annatów dawać nie będą. **Item in concilio Romano concessum est sine aliquo commodo Sacre dari**. A gdyż już więc który z biskupów takowych annat ważył się wysłać, aby przeciwko takowemu było postąpiono wedle statutu korteżani **item qui supra statutum**.

[27]. O wójtowstwa. **Item**, aby wedle statutów **Cazymiri** fol. 1, **Sigismundi** 1538³⁶, wójtowstwa i sołtystwa, których skupieniem ubliżenie się stało w służbie wojennej tak w państwach Jego Królewskiej Miłości, jako panów duchownych, obracając opak statut **de inutili sculteto**, iż **utilem** tak sobie, jako i Rzeczypospolitej skupiono i Rzeczypospolita od służby ich opuszczona w służbie wojennej, aby się to wróciło na miejsce swe, jeżeli kto zgubił, albo wziął, aby z tego powinien był służyć wojnę.

[28]. O wojskie. **Item**, aby wedle statutu **de tribunatibus Sigismundi** 1538³⁷ Rady pańskie, starostowie i inne osoby przełożone urzędów, któremi by być mogli od wojny wolni, jako są margrabstwa wojskie, które tylko ludziom już na pocziwych posługach podstarzałym dawane mają być, a nie takowym którzy kasztelanie, starostwa, podkomorstwa, burgrabstwa dzierżą. Nowe też wojska aby były złożone. Aby wedle statutu 1519³⁸ u sądów ziemskich podstawkowicie nie bywali³⁹.

[29]. O rocech wielkich. **Item**, aby wedle statutu roki wielkie, które wiecami zowią, panowie wojewodowie z innymi dygnitarzami i urzędniki ziemskimi na każdy rok raz na miejscach zwykłych sądzili. A takowi panowie wojewodowie, aby na winach byli skazani, którzyby ich nie sądzili, aby takowych roków nie mogli panowie wojewodowie odwołać i przekładać na inszy czas wedle statutu **Cazimiri** fol. 87⁴⁰, iżby **de principali** powinien odpowiadać **eiusdem**, a ktoby więc apellował, aby już na sejmie walnym o rzecz główną powinien się rozeprzeć.

[30]. O koczu brania. **Item**, wedle statutu **Cazymiri** 22⁴¹ [aby] koczu nie brał żaden ani chował, gdzieby skazanie jego na wiecach było skażone. By też potem na walnym sejmie była potwierdzona sentencja jego.

³³ Zapewne idzie tu o konstytucję z 1510 r.: De beneficiis per plebeos non acceptandis, gdzie jest też mowa o „korteżanach”; Vol. Const. t. I, vol. 1, s. 231.

³⁴ Por.: Mandatum contra cortisanos z 1537 r. (ibidem, t. I, vol. 2, s. 156-157), oraz: De revocatione cortisanorum (ibidem, s. 221).

³⁵ Jest to nawiązanie do konstytucji z 1547 r.: Annati albo sacri (ibidem, t. I, vol. 2, s. 247).

³⁶ Zacytowany tu został zapewne statut Kazimierza Wielkiego: De scultetis tam spiritualium, quam saecularium personarum ad bellum ituris, oraz konstytucja sejmu 1538 r.: De scultetis spiritualium (Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 175). Z tekstu przepisu wynika jednak, iż dotyczy to przepisu statutu warckiego z 1423 r. Por.: Starodawne prawa polskiego pomniki, t. I, s. 323, art. XXIV: Inutilem scultetum aut rebellem.

³⁷ Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 173: De novis tribunatibus.

³⁸ Nie ma takiego przepisu ani w konstytucjach sejmu piotrkowskiego 1519 r., ani sejmu toruńskiego z tejże daty (Vol. Const. t. I, vol. 1, s. 306-312, 327-329).

³⁹ Dalszy tekst pozbawiony jest sensu. Brzmi on: „albowiem tern podstawieniem insze się wolne obieranie sądowych urzędowników jako Magnuszewski przeciwko obieraniu sądowych urzędowników za jakowymi ich mandaty Król J.M. i pisarstwo ziemskie bez elekcyi?”

⁴⁰ Jest to zapewne odwołanie się do statutu Kazimierza Wielkiego: De iudicibus palatinorum. Por.: Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków (Syntagmata), oprac. L. Łysiak i S. Roman, Wrocław-Kraków 1958, s. 68.

⁴¹ Jest to prawdopodobnie nawiązanie do statutów Kazimierza Wielkiego: De sententia iniqua per iudicem lata, lub: De illo qui sententiam iudicis redarguit. Por. Polskie statuty ziemskie, s. 104-105.

[31]. O zabiciu z rusznice. **Item**, aby wedle statutu **Sigismundi 1519**⁴² takowy, który by kogo z rusznice zabił, aby karan dwojako [jako] w statucie na mężobójce opisano winą, i siedzeniem i pieniędzmi.

[32]. O ślubiech rycerskich. **Item**, aby wedle statutu Władysława Jagiełły **fol. 51 caeterum promittimus, item Sigismundi 40**⁴³, aby żaden nie był szlubem^s wiązany ani sądzony od Króla Jego Miłości i od wszelakich urzędowników, dokądby pozywany listownie pirwej prawem przeparty nie był. A ci, którzyby byli od starosty sądzeni albo jaką zelżywością dotknięci, jako się stało Glińskiemu od urzędu tęczyńskiego⁴⁴, który teraz powiada, iż nie chcąc, dawszy niewinnego obiesić, aby pena talionis byli karani.

[33]. Aby szlachty mieszczanie nie sądzili. **Item**, aby wedle statutu 1538 **Sigismundi**⁴⁵, gdyby szlachcic w mieście był pojmany na jakim gwałcie [i] wspolek z starościm urzędem sądzony, aby mu była dopuszczona na sejm walny apellacyja, prawu gorącemu nic takim przedłużeniem nie szkodząc.

[34]. Aby panowie wojewodowie urzędy swe wypełniali. **Item** panowie wojewodowie wedle statutu 1538 **et aliorum**⁴⁶ ustawy rzeczam, aby czynili sprzedajne, a gdzieby kupiec bądź to z wozu albo sklepu ludziom przedawać nie chciał wedlia ustaw wojewodzinych, aby takowe już też kupić z swych cudzoziemcom, ani też z ziemie wywozić nie chciał, czego starostowie pilnie doglądać i to pod winą ustanowioną mają wypełniać.

[35]. Aby dzieci, które przez małżeństwa, nie dziedziczyły. **Item**, aby wedle statutu Króla Jego Miłości **fol. 22**⁴⁷ potomkowie od matki i który by był przedtem, nieżliby ślub z nią brał, kto obcował, takowy szlachectwa godnego nie używali, ani też braćby mogli z spadków po rodzicach swych zostawionych, ani też takowi imienia ziemskiego nie dzierzeli. Albowiemby czasu wojny, potrzeby, takowego małżeństwa syn w żadnym uffie przyjęt nie mógł być.

[36]. O garbarzach. **Item**, aby wedle statutu 1538⁴⁸ garbarze żadnej skóry cudzoziemcom [nie] wywieźli, [niżejliby] do pospolitego skarbu za nie **valorem** odłożyli **eorum**, gdyż zwłaszcza aż też niektórzy za listy Króla Jego Miłości będąc zahamowani od Starost, przeciwko takowemu statutowi puszczeni.

[37]. O wolne sprzedawanie zboża we Gdańsku. **Item** wedle statutu **Sigismundi 1532**⁴⁹ było wolno przedawać szlachcie we Gdańsku cudzoziemcom żyto, a to teraz już mocą tego statutu, aby 1000 grzywien przepadali winy, gdzieby takowej szlachcie przeciw temu statutowi bronili. O którą winę, aby przed Królem Jego Miłością za wiecie^t na pierwszy pozew odpowiadali, nie wychodząc z tego ani wyłamując przywilejami osobliwymi.

^s W tekście: *szlubyem*. ^t Odczyt wątpliwy, tekst niejasny.

⁴² Przytoczony tu statut zakazuje noszenia rusznic: *De pixidibus brevibus non deferendis* (Pol. Const. t. I, vol. 1, s. 311).

⁴³ Zacytowano tu konstytucję 1540 r. *De sponsione fidei* (ibidem, t. I, vol. 2, s. 219).

⁴⁴ J. Szujski postawił tu pytańnik, uznając tekst za niejasny. Być może szło tu o kniazia Michała Glińskiego (zm. 1534). Por.: PSB, t. VIII, s. 65-69.

⁴⁵ Por. konstytucję z 1538 r.: *De captivacione nobilium in civitatibus* (Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 167).

⁴⁶ Por. konstytucję z 1538 r.: *De palatinorum, vicepalatinorum ac civium negligentia super taxatione rerum* (ibidem, s. 168-169).

⁴⁷ Brak w rkps określenia, o którym to królu była mowa. Zapewne o Aleksandrze Jagiellończyku, który — za papieżem Grzegorzem XI — potępił niektóre przepisy prawa niemieckiego, *tanquam iuri Divino contrarias*. Por.: VL t. I, s. 338-342; Vol. Const. t. I, vol. 1, s. 137.

⁴⁸ Por. konstytucję sejmu 1538 r.: *De cerdonibus*. Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 175.

⁴⁹ Może to dotyczyć konstytucji sejmu 1531-1532: *Suadente commodo ex libertate commerciorum* (Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 98). Na pewno jednak idzie tu o konstytucję sejmu 1538-1539: *De Gedanensibus* (ibidem, s. 198).

[38]. O glejcie. **Item**, aby wedle statutu Sigismundi 1539, Alberti⁵⁰ glejty którymkolwiek są osobom wydane, były tym statutem nieważne i którybykolwiek sobie wyprawiał, nie będąc zbiegłym człowiekiem^u, aby takowy takowego glejtu używać nie mógł.

[39]. Aby się ziemskie albo grodzkie sprawy przed Jego Królewską Miłość nie wyciągały. **Item**, aby wedle 1533 statutu⁵¹ o wszelakie krzywdy pozywano w ziemiach do sądów ziemskich i grodzkich, jako są te to sądy od siebie statutem oddzielone, o co prze który z tych to sądów pozywano ma być. Od tych to sądów apellacyja na wiece, na sejm bywa, aniżby kto miał być przed Króle Jego Miłości za dworem pozywany.

[40]. Aby konie ani stada nie były wywodzone. **Item**, aby wedle statutu 1538⁵² stada i konie przez przekupnie nie były z Korony wywodzone, ale iżeby je wolno było każdemu zahamować, a o nie się przed bliższym starostą rozprawić, jako o przemytę i połowicę starosta a postępek jako nie na przekup takowe konie wywiódł, według statutu o własnem zboża spuszczone z prawa ma być^w.

[41]. O wiciach wojennych. **Item**, aby wedle statutu 1520⁵³ dwoje wici za jedne nie były wysyłane i bez uchwalenia wojennego ruszenia. **Cazimirus** fol. XCV na sejmie walnym.

[42]. Listy wolne od wojny nie mają być dane. **Item**, aby listów od wojny nikomu wolnych nie dawano, **Sigismundus** statut⁵⁴.

[43]. O mostowem i grobelnem. **Item**, aby wedle statutów **Jagiellonis**, **Cazymiri**, **Sigismundi**⁵⁵ cła, którekolwiek mostowe, grobelne po statucie dane, aby były skażone i spustoszone, aby więcej nie były dawane.

[44]. O składziech miejskich. **Item**, aby wedle statutu, gdzieby prawo albo przywilej był na własną czyją osobę, albo na miejsce które wyprawione było od kogo, jako są w mieściech niektórych składy ku szkodzie wszytkiej szlachcie i ku zubożeniu innych miast w Koronie, aby skażone były.

[45]. O soli albo kruszczach kędy w imieniu ziemiańskim wynalezionej. **Item**, aby wedle statutów i przywilejów **Cazymiri** fol. 48⁵⁶, ku zamianie szlachty z Królem Jego Miłością nie byli przyciśnieni Kitańscy, Borochohicze, a kędyby też w którym ziemiańskim imieniu takowe kruszce były albo są wynalezione, aby były wedle statutu **Ludovici** fol. 40 zachowane, imiona szlacheckie mają być wolne, a tak tym, którym jest co na tym przywileju wzięto, aby było wrócono, a na potem, aby ich nie trudniono.

[46]. O spuszczeniach wolnych rzekami. **Item**, aby wedle statutu **Cazymiri** fol. X rzeki iżby były wolne ku spustom wszelakim roboty leśnej i domowej. **Sigismundi**, 1511⁵⁷.

[47]. Ludzie prostego rządu nie mają dzierżać imienia ziemskiego. **Item** ziemskie[go] imienia aby ludzie miesty i prostego rządu nie dzierżeli, aby zwłaszcza, którzy na liściech szlachectwa swe noszą, nie dostawszy onego na wojnie albo na poczwicznych posługach i poży-

^u Dalej w tekście dodano: jakowy jest odzierżan od Macieja Perzyńskiego i też powinien się objawić każdemu wedle prawa. ^w Tekst niejasny, odczyt wątpliwy.

⁵⁰ Por. konstytucję sejmu 1538-1539: De salvo conductu (*ibidem*, s. 200). Być może, dotyczy to też konstytucji z 1493 r.: De salvi conductus denegatione (*ibidem*, t. I, vol. I, s. 54), ponowionej w 1496 r. (*ibidem*, s. 72) i 1511 (*ibidem*, s. 245).

⁵¹ Tekst błędny; sejm 1533 r. takiej normy nie zawierał. Być może idzie tu o konstytucję sejmu 1538 r.: De referendariis (*ibidem*, t. I, vol. 2, s. 173).

⁵² Por. konstytucję sejmu 1538 r.: De equireis (*ibidem*, s. 175).

⁵³ Por. konstytucję sejmu 1520 r.: Motio belli (*ibidem*, t. I, vol. I, s. 348).

⁵⁴ Nie powołano się tu na odpowiednią ustawę. Być może jest to konstytucja sejmu 1538 r.: Ut omnes servant bellicam expeditionem (*ibidem*, t. I, vol. 2, s. 173).

⁵⁵ Por. konstytucję sejmu 1538 r.: De teloneis pontalibus, aggeralibus etc. (*ibidem*, s. 164-165).

⁵⁶ Brak podstawy prawnej dla tego żądania, skoro aż do Artykułów henrykowskich kopalnie soli stanowiły regale monarsze.

⁵⁷ Por. konstytucję sejmu 1511 r.: Item licet antiquis statutis constitutum est, ut fluvii Wisła, Wartha et alii debeant esse liberi et navigabiles (*ibidem*, t. I, vol. I, s. 244).

tecznych Rzeczypospolitej, jedno tylko dostawszy a nazbierawszy z prostego questu bogactw, a chcą być tak dobrymi szlachcicy, jako i ci, którzy wiele lat od przodków swych wszystkiego szlachectwa w niwczem nie obrazili⁵⁸, ani też podle polskiego statutu łokciem, kwartą, fortem, cytwarzem itd. przekupując mierzyli ani używali, i gdyż ten statut na nich, aby powinni brać od szlachty pieniądze z takowych imion nic nie bacząc na takowe listowne i już w mierze szlacheckiej niezachowane szlachectwo **Sigismundi** 1538, aby był na nie statut extendowan⁵⁹.

[48]. O mężobójcach. **Item**, aby się stała egzekucja przeciwko mężobójcom od wszystkich królów wydana a na imię przeciwko tym a nie inszym, którzy już po śmierci niedawno zmarłego króla Zygmunta, są albo będą na potem pokonani⁶⁰.

[49]. O żebracach i cyganach. **Item**, aby wedle statutu **Alberti** 89⁶¹[et] **Sigismundi** 1523⁶² te, którzy biegają a żebrzą mogąc robić po świecie, byli karani i powściągnięni od Starost, tak też i cygani.

[50]. O statutów koronnych zjednoczeniu, sprawa Jakuba Przyłuskiego. **Item**, aby wedle statutu **Sigismundi** fol. 32⁶³ i innych królów przedtem oprowiony i zjednoczony statut Króla Jego Miłości dla okazania się prędszej sprawiedliwości uczynić raczył, jako Przyłuski spisał dobrze, jedno iż mu go nie dopuszczono imprimować, aczkolwiek króla niedawno zmarłego o to prosili ziemscy posłowie, jako i teraz o to na ten czas Króla Jego Miłości proszą.

[51]. O wzywaniu do sądu duchownego. **Item**, aby wedle statutu **Sigismundi** 1519⁶⁴ na duchownego, jako też i świeckiego o winę 28 grzywien może każdy pozywać, gdyby kogo pozwał do sądu duchownego, sam od siebie albo od poddanych swych.

[52]. O miasta, które mają ziemskie imiona. **Item**, aby miasta, które intraty mają z gruntów ziemskich, iżby to obrócić na poprawę miast, a płatnerze iżby [za] to chowali.

[53]. O inhibicyje. **Item**, aby wedle statutu inhibicyje aby nie były: **Sigismundus** 1538 **ad idem**⁶⁵, a gdzieby sędzia przyjął inhibicyją albo miejsce dał inhibicyi, a podług inhibicyi sądził, będzie powinien szkodę oprawić temu, który ją przez takową skażń na niego wziął (**Sigismundi** 1532)⁶⁶, a tak proszą Jego Królewską Miłość, aby zakazać raczył pieczętować takowych inhibicyi.

⁵⁸ W rkps. zacytowany jest tu Łaski, fol 46. Chyba jednak idzie o statut warki 1423 r.: De vituperatione nobili illata a kmethone (Polskie statuty ziemskie, w redakcji najstarszych druków (Syntagmata). Oprac. L. Łysiak i S. Roman, Wrocław 1958, s. 125, nr 21).

⁵⁹ Jedyny przepis sejmu 1538 r., tego zagadnienia dotyczący, sformułowany jest właściwie odwrotnie; pozwalał on mieszczanom pruskim nabywać dobra ziemskie (Vol. Const. t. I, vol. 2, s. 191: Civibus bona terrestria...).

⁶⁰ Por. konstytucję sejmu 1510 r.: Poena contra homicidas... (ibidem, t. I, vol. 1, s. 228-230). Tego też dotyczą konstytucje sejmu 1523 r.: Renovatio statuti contra homicidas (ibidem, s. 391) i 1538 r.: De homicidiis (ibidem, t. I, vol. 2, s. 174).

⁶¹ Przytoczona tu została konstytucja z 1496 r.: De laicis seu mendicis mendicatum euntibus (ibidem, t. I, vol. 1, s. 75), ponowiona w r. 1501 (ibidem, s. 96, 98). Por. też konstytucję z 1519 r.: Poena contra rusticos vagos (ibidem, s. 311).

⁶² Idzie tu zapewne o konstytucję z 1523 r.: De furtis prohibendis (ibidem, s. 390).

⁶³ Por. konstytucję sejmu 1532 r.: Et si iam antea... (ibidem, t. I, vol. 2, s. 94).

⁶⁴ Por. konstytucję sejmu 1538 r.: Poena contra evocantes ad forum spirituale pro re mere seculari (ibidem, t. I, vol. 1, s. 307).

⁶⁵ Por. konstytucję sejmu 1538 r.: De inhibitionibus (ibidem, t. I, vol. 2, s. 168).

⁶⁶ Por. konstytucję sejmu 1531—1532: De inhibitionibus (ibidem, s. 100).